

LIKKUVA TAITEEN TIETO

Taiteellinen toimintatutkimus voi rikkoa yhteiskunnallisesti juurtuneita käsityksiä ja olla vaikuttavaa tiedeviestintää. Millaisia yhteiskunnallisia tai yhteisöllisiä merkityksiä havaitsimme nuorten kanssa vuosina 2019–2020 toteutetusta taiteellisesta toimintatutkimuksesta?

Satu Olkkonen toteutti tutkimuksen, johon osallistui nuoria, jotka olivat saaneet apua pääkaupunkiseudulla Suomen Punaisen Ristin Nuorten turvataloilta. He kuvasivat elämäänsä terveisinä, anonyymisti ja vapaamuotoisesti Keski-Suomessa Multian yhtenäiskoulun oppilaille. Terveisistä syntyi toisten nuorten esittämä tunnin mittainen dokumenttimusiikaali, joka sai nimekseen *Niinku mun asioista*.

Toimintatutkimuksessa taiteen tieto on liikkuvaa. Tässä toimintatutkimuksessa siihen yhdistyi nuorten haastatteluja, vapaaehtoistoimintaa Nuorten turvataloilla sekä dokumenttimusiikaalin valmistelu ja toteutus. Kirjoituksessa kiteytämme havaintomme liikkuvan taiteen tiedosta kolmen ulot-

tuvuuden äärelle: nuorten yhteisöllinen tieto, sukupolvien välinen tieto ja yhteiskunnallinen tieto.

KANSSAKERTOMISEN TAITO, NUORTEN YHTEISÖLLINEN TIETO JA TOIMINTATUTKIMUKSEN LIIKE

Kun lähdimme unelmoimaan nuorten dokumenttimusiikaalista, ydinkäsitteemme kiteytyi terveisiin. Nuoret olisivat alusta loppuun kansatutkijoita – terveisten välittäjiä, sanoittajia ja tulkitsijoita. Tutkijana näissä prosesseissa oppii kykyä olemaan ali- tai ylivirittymättä, tietämättä tai tulkitseematta enemmän tai paremmin. Kansatutkijuus ei rakennu annettuna tai pakotettuna.

Nuorilla voi olla vaikeita kokemuksia, jotka eivät välttämättä näy päällepäin.

Kuva *Niinku mun asioista* -dokumenttimusiikaalin julisteesta.

Kertoja tiesi olevansa samaan aikaan näkymätön ja näkyvä osa taiteellista esitystä, jonka luomiseen hän kertomuksellaan osallistuisi.

Nuorten turvataloilla kohdatut nuoret olivat eri-ikäisiä. Vaikka heidän pulmatilanteensa eivät olleet yhteismitallisia, heidän katsoessaan elämänsä historiaansa taaksepäin monet ongelmista olivat ilmaantuneet tai kiristyneet ala- ja yläkoulun taitteessa. Kun nuoret kertoivat tarinaansa Olkkoselle, he tiesivät, että terveisten saajat ja esittäjät tulisivat olemaan juuri sen ikäisiä. Kertojilla ei ollut todistus- tai raportointitaakkaa, mistä syntyi, päinvastoin kuin saattaisi olettaa, toden tuntu, herkistyminen eletyn äärelle. Kertojien itsearvostus tuntui nousevan jo siinä vaiheessa, kun heille luettiin tai he itse tarkistivat kirjoitettuna omaa kertomustaan.

Kokemukseen rajatusta, riistetystä tai toisten määrittelemästä toimijuudesta tuli uusi sävy. Omakohtaisten terveisten kertominen oli vapauttavaa: kertoja tiesi olevansa samaan aikaan näkymätön ja näkyvä osa taiteellista esitystä, jonka luomiseen hän kertomuksellaan osallistuisi. Terveiset tulisivat olemaan oikeita ja oikeutettuja kokemuksia heidän ainutkertaisesta elämästään. Kertojilla oli vapaus sekä paljastaa että piilottaa erilaisia, raskaitakin kokemuksia terveisten väli-

tyksellä, yhteisöllisesti liikkuvan vertaistiedon muodossa turvallisesti ja näkyväksi tehden.

Terveisiä vastaanotti 27 esittäjää, joista jokainen sai valita merkitykselliseksi kokemansa tekstikatkelmat perusteluitta. 10-vuotiaasta tytöstä tuli aikuisen miehen koulumuistojen tulkki, koska hän tunnisti tarinansa antaneen kokemuksen. Sadan harjoitustunnin ajan teksteistä kokeiltiin ja refleктоitiin erilaisia versioita. Kokonaisuutta rakennettiin kuin palapeliä. Esitystä varten neljä tekstiä sävellettiin.

Harjoittelu rakensi paitsi kanssakertomisen tietoa ja taitoa myös nuorten keskinäistä tasavertaisuutta ja solidaarisuutta. Tämän voi nähdä myös rehellisyyden taidon harjoitteluna. Kehollinen samastuminen esittäjän roolissa synnytti tunnelman, että kerrottu voisi olla myös esittäjän elettyä todellisuutta.

SUKUPOLVIEN VUOROPUHELU JA MURTUMAT TAITEELLISESSA TUTKIMUKSESSA

Taiteen tieto dokumenttimusikaalin valmistelussa ja toteutuksessa oli yhteisöllistä. Olkkosen suhde dokumenttimusikaalissa esiintyviin

oli olla vierailija Multian yhtenäiskoulussa puolen vuoden ajan. Tarinansa kertoneiden kanssa vuoropuhelu rakentui sinä aikana, kun Olkkonen toimi vapaaehtoisena Nuorten turvataloilla. Joidenkin kertojien ja esittäjien kanssa yhteydenpito jatkuu edelleen: käydään teatterissa ja taidenäyttelyissä sekä vaihdetaan

kuulumisia viestein. Toimintatutkimuksessa tutkija on myös nuorten tukija.

Yhteisöllisen taiteen tiedon jalostamiseen osallistui ohjaaja-käsikirjoittajan lisäksi myös muita aikuisia – säveltäjiä, nuorten sävellyspajan vetäjä, musiikin ohjaaja, taltioijat sekä video- ja valovastaavat. Kaiken kaikkiaan ai-

Dokumenttimusikaali syntyi ahkeran harjoittelun tuloksena.

KUVAN LÄHDE: NIINKU MUN ASIOISTA -TYÖRYHMÄ

Niinku mun asioista -esitykseen osallistui 27 esittäjää.

kuisia, myös esittäjien huoltajia, oli toimintatutkimuksen eri vaiheissa mukana yhteensä neljäkymmentä.

Asetelmassa, jossa on mukana nuoria ja aikuisia, sukupolvien välisen luottamuksen rakentuminen on edellytys sille, että yhteisöllisesti tuotettu vertaistieto voi liikkua, näkyä, kuulua ja vaikuttaa. Luottamus ja sii-

hen liittyvä kysymys siitä, kuka teoksen omistaa on herkkävireistä ja muutoksille altista. Sukupolvien välinen vuoropuhelu on myös jännitteistä, sillä aikuiset, asiantuntijat ja vanhemmat ovat lopulta tutkimustulosten vastaanottajia.

Harva nuori haluaa käyttää ääntään tai tulla nähdyksi yksin. Yleisön kohtaamiseen

valmistauduttiin yhteisönä esitystekniikkaa ja paikan henkeä myöten. Yhteisöllinen tietäminen toi turvaa, jota ilman esitys ei olisi ollut mahdollinen tai palkitseva. Yhteisöllisen jakamisen hetki merkitsi paitsi jaettua palkintoa myös ainutlaatuisen tutkimustiedon yhteisöllistä julkaisutilaisuutta ilman pää- ja sivuosan esittäjiä.

Harva nuori haluaa käyttää ääntään tai tulla nähdyksi yksin.

Taiteen tiedon yhteisöllinen liike ei pysähdy vain esittäjiin ja esitystilanteeseen. Taiteellisen tutkimuksen tekijä voi vain kuvitella, miten esityksen terveiset risteytyvät katsojien todellisuuksissa, unelmissa ja peloissa: miten esitys kurottaa katsojien elämässä heidän menneisyyteensä tai tulevaisuuteensa.

TAITEEN TIEDON YHTEISKUNTA VASTUU TIEDOSSA NUORUudesta

Nuoret ovat yhteiskunnassa sitkeästi määritelty ikäryhmä ja sosiaalinen kategoria. Tarve nuoruuden läpivalaisuun liittyy niin ymmärtämiseen, suojeluun kuin kontrolliinkin. Tämä synnyttää myös nuorten ongelmiin liitettyä moraalista paniikkia.

Taiteellinen toimintatutkimus voi olla vaikuttavaa tiedeviestintää. Yhteisöllisesti tuotettu taiteen tieto koettelee lukkiutuneita oletuksia, koska se sisältää pyrkimyksen säilyttää toimijuus itsellä ja toivo teossa. Tutkimus pyrkii olemaan tarjoamatta valmiita selitys- ja tulkintamalleja, mutta vastuksen ylittävää sanottavaa sillä on oltava.

Toimintatutkimuksellisen tiedon muodostumisen kannalta on tärkeää, ettei terveisten lähettäneiden elämää tarvitse läpivalaista ja diagnosoida.

Toisilleen tuntemattomien nuorten keskinäinen solidaarisuus rakentuu sille, että yhteisölliseen tietoon kuuluu murtumia ja katkoksia, ei-tietämistä ja hiljaisuuksia. Tiedon murtumat istuttavat yhteiskunnallisesti merkityksellisiä kysymyksiä esitykseen ja leviävät sitä eteenpäin.

Toimintatutkimuksellisen tiedon muodostumisen kannalta on tärkeää, ettei terveisten lähettäneiden elämää tarvitse läpivalaista ja diagnosoida. Toivomme vain, että esitys tuo jostain sellaista uutta tietoa tai ajateltavaa aikaisemman rinnalle, josta katsojan on hyvä jatkaa.

Taiteen tuottamassa tiedossa arvokkainta ei välttämättä ole se, mitä sanotaan vaan mitä jätetään sanomatta. Taiteen tieto tekee liikkuvasta tiedosta kokonaisvaltaista. Se on kuvitteellinen nyökkäys terveisten lähettäneiden ja esittäjien välillä, esittäjien ja katsojien välillä. Tällainen tietämisen ja ei-tietämisen välinen dialogi tukee yhteisvastuuta ja muu-
tosta vastakkainasettelujen sijaan.

Tarinansa esitykseen antanut nuori kiteytti nähtyään esityksen taiteen tiedon inhimilli-

sen ja yhteiskunnallisen voiman näin: ”On tärkeää tehdä tällaisia esityksiä, ihmisten täytyy tietää ja keskustella näistä asioista. Olen positiivisesti yllättynyt, miten oppilaat pystyvät tähän ja tuovat mukaan omia tunteuksiaan. [...] Taide voi ilmaista koettua niin, ettei se tunnu epämukavalta.” (Keski-suomalainen 27.4.2019.)

—
Satu Olkkonen on vieraileva tutkijatohtori Taideyliopiston Tutkimusinstituutissa, pedagogi ja aktivisti kulttuurisen nuorisotyön kentällä. Hän on toteuttanut useita taiteen toimintatutkimuksia nuorten kanssa etsien merkityksiä ja todistuksia liikkuvan taiteen tiedolle.

Leena Suurpää on Suomen Punaisen Ristin Nuorten turvatalotoiminnan johtaja, jolla tietoaktivistina on takanaan pitkä kokemus monitieteisen nuorisotutkimuksen kentältä.

KIRJALLISUUS

- Bachelard, Gaston 2009 (1958). Tilan poetiikka. Suom. Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.
- Back, Les 2007. The Art of Listening. Lontoo: Berg.
- Back, Les ja Puwal, Nirmal 2012. A Manifesto of Live Methods. Provocations and Capacities. Teoksessa Live Methods. Toim. Les Back ja Nirwal Puwar. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Dewey, John 2010 (1934). Taide kokemuksena. Suom. Antti Immonen ja Jarkko S. Tuusvuori. Tampere: Niin & näin.
- Freire, Paulo 2005 (1974). Sorrettujen pedagogiikka. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.
- Hannula, Aino 2000. Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa. Systemaattinen analyysi Sorrettujen pedagogiikasta. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta, väitöskirja.
- Varto, Juha 2017. Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi? Helsinki: Aalto ARTS Books.